

Trije botanični mušketirji – sedemdesetletniki (Trnkoczy, Zupan, Terpin)

Uvod

Amadej Trnkoczy (roj. 10. 8. 1943), Branko Zupan (roj. 30. 3. 1945) in Rafael Terpin (roj. 10. 9. 1944) so trije možje, ki so že ali bodo kmalu prestopili mejo 70 let. Med seboj so si zelo različni, tako po zunanji podobi kot po značaju in zanimanjih. Sam jih štejem za svoje pomožne oči pri preučevanju rastlinstva v zahodni Sloveniji, ki ga na Regijski raziskovalni enoti Biološkega inštituta ZRC SAZU v Tolminu opravljam že skoraj dvajset let, in zatorej za prostovoljne, neplačane zunanje sodelavce te raziskovalne enote. Hvaležen sem jim za njihovo dejavno sodelovanje, vsakovrstno pomoč in razumevanje. Ker vem, da so njihovega znanja in pomoči deležni tudi drugi botaniki, nedvomno ob svojih jubilejih zaslužijo zapis v našem društvenem časopisu. Vsi trije zase pravijo, da niso botaniki, a o tem pač ne morejo soditi sami. V botaniko so vstopili podobno kot mnogi drugi, z zanimanjem in samoizobraževanjem. Tudi slavni Franc Ksaver Wulfen je bil, kot piše v svojih člankih Nada Praprotnik, v botaniki popoln samouk, ki si je osnovno znanje pridobil samo z branjem del švedskega naravoslovca Carla Linnéja.

Amadej Trnkoczy

Je po rodu Ljubljčan, iz znane družine lekarnarjev, likovno in glasbeno nadarjen (deset let šolanja na nižji in srednji glasbeni šoli, klavir), s čutom za opazovanje narave. Fotografira že od mladih let, začel je s kamero na meh. Po izobrazbi je diplomirani elektroinženir in doktor medicinskega inženirstva. V različnih raziskovalnih ustanovah doma in v tujini je deloval na področjih medicinskega inženirstva in predvsem seizmologije. Upokojil se je leta 2004. Rastlinam in glivam se fotografsko bolj posveča od leta 2000, organizirano pa zapisuje najdbe in spremljajoče podatke od leta 2004. Je naturaliziran Bovčan, v Bovcu živi že precej let, še prej pa je počitnice preživel v svoji hišici Na Melu v Spodnji Trenti.

Zanj sem prvič izvedel, ko sem leta 2000 v reviji *Gea* prebral članek o rapontiki, ki raste tik ob zelo oblegani prometnici. Ta prometnica, gre za Kaninsko žičnico, česar nam Amadej v tistem članku ni zaupal, je zdaj seveda povsem osamljena in zapuščena. Takrat sem pomislil, da je sin znanega snemalca Ubalda Trnkoczyja, v resnici je njegov starejši brat. Stike sva navezala leta 2007, s pomočjo elektronske pošte. Po njej se je obrnil name, kot tudi na druge botanike, ko je imel kak problem, posnetek rastline, s katero je imel težave pri določanju. Sam sem fotografsko nepismen, moji posnetki so praviloma slabi in tudi z opremo sem bil vedno in sem še za časom. Njegovi odlični posnetki so me zato navdušili. A nič manj njegov znanstveni pristop h kakšni vrsti, ki ji je hotel priti do živega. Dobro je opremljen s strokovno literaturo, domačo in tujo (knjige ima sploh rad), daljša bivanja v tujini so mu prinesla odlično jezikovno znanje, predvsem angleščine, a tudi nemščine. Kritično pretresa določevalne ključne, tako našega v Mali flori Slovenije kot avstrijske in nemške, vzame si čas in si za kakšen rod sestavi svojega. Odlično pripravi herbarijski material in kar nekaj pol nam je odstopil za herbarij LJS. Na terenu vedno daje prednost

Pumpki na Mangartskem sedlu, na desni tudi Amadej Trnkoczy in Rafko Terpin. Foto: Anka Vončina

fotografiranju, torej ne poskuša, tako kot jaz, popisati vse, kar opazi, pač pa se osredini na nekaj rastlin in te posname profesionalno, s stolom, senčniki in podobno. Ob tem ima ostre oči in opazi tudi rastline, ki jih morda ta dan ni imel namena fotografirati ali jih celo ne pozna. Njegov delokrog fotografiranja rastlin je najprej Bovška s Trento, a nič manj tudi širša Tolminska, Brda, Kras, Istra, mejna območja v Italiji in širše. Drug drugemu pomagava na različne načine, on meni s fotografskimi nasveti (in nakupi), obvešča me o svojih novih najdbah, ki jih kdaj tudi skupaj obiščeva in rastišča fitocenološko popišem. Ko sem moral svoje članke opremiti s fotografijami, me je že velikokrat rešil iz zadrege in mi svoje posnetke odstopil v brezplačno uporabo. S svojimi odličnimi posnetki pomaga tudi drugim botanikom in seznam botaničnih publikacij, kjer je eden od avtorjev fotografij, je vedno daljši. Sam mu pomagam z botaničnimi nasveti, ga obveščam o nahajališčih rastlin, ki bi jih rad fotografiral. Kot moje pomožne oči je na Bovškem in Tolminskem opazil že marsikaj, kar sem sam spregledal, in skupaj še z drugimi botaniki je v revijah *Hladnikia* in *Folia biologica et geologica* objavil osem strokovnih in znanstvenih člankov, pri čemer njegova celotna bibliografija šteje več sto enot. Naj omenim le njegovi najdbi redkega in zavarovanega močvirskega mečka (*Gladiolus palustris*) nad Vasjo na Skali in pritlikave pasje čebulice (*Gagea pusilla*) na Krasu in dragoceno sodelovanje pri odkrivanju Widderjeve murke (*Nigritella widderi*) v Julijskih Alpah. Prav letos je na suhih travnikih pri Idrskem, ki sem jih pred časom že fitocenološko popisal (a malo prezgodaj), odkril v Posočju zelo redko steničjo kukavico (*Orchis coriophora*). Fotografije rastlin in gliv, opremljene z natančnimi nahajališči, objavlja na spletnih straneh CalPhotos, Flickr in MushroomObserver. Njegove objave so odmevne, o čemer na primer priča naslovna stran zanimive knjige o povezavi leposlovja in botanike oz. o angleških pesnikih in pisateljih, ki jih je očarala lepota rož,

avtorice Molly Mahood, *The Poet as Botanist* (Cambridge University Press, 2008), ki jo krasi njegov bližnji posnetek cvetov resastega sviščevca (*Gentianella ciliata*). V odlični monografski obdelavi šašev Evrope Jacoba Koopmana, *Carex Europaea*, The genus *Carex* L. (*Cyperaceae*) in Europe, 1, (Margraf Publishers, 2011) je s svojimi posnetki sodeloval kot edini botanik iz Slovenije. Amadej Trnkoczy o sebi pravi, da ga botanika in mikologija kot stroka sicer zelo privlačita, vendar kot taki nista bili nikoli njegova prioriteta. Pretiran Deskartesov »*Cogito ergo sum*« je vedno občutil kot nesrečno redukcijo človeka. Mnogo več mu pomeni vse lepo, čudovito, skratka vse, kar pogojuje in omogoča občudovanje in hvaležnost (pojma, ki ju je v kulturi, ki ji pripada, v veliki meri zamenjal pojem »funkcionalnost«). Narava je za tak pogled na življenje neizčrpen vodnjak in zato je predvsem fotograf, ki želi njene lepote posredovati tudi drugim. Slovenski botaniki mu tega želimo tudi v bodoče in smo mu že vnaprej hvaležni za njegovo sodelovanje in pomoč.

Branko Zupan

Je pristen Bohinjec, a tudi za Bohinjce malo poseben, najbrž tudi zato, ker se ukvarja z botaniko, a verjetno še zaradi česa. Po izobrazbi je lesarski tehnik. Doma s Savice, je svojo delovno dobo po šolanju v Ljubljani preživel na Lipu v Bohinjski Bistrici. Svojo pot v botaniko zamejuje z letnico 1987, ko si je kupil slovenski prevod Lippertove knjige *Alpsko cvetje* (prevedel Tone Wraber). Zanimanje za botaniko je bilo povezano z njegovim drugim obdobjem gorništvja. Po mladostnem hribolazenju je gore za nekaj časa nekoliko pozabil, potem pa postal izvrsten gornik in poznavalec stranskih poti in brezpotij, ne samo v Bohinju, temveč v celotnih Julijskih Alpah. Povzpel se je na večino vrhov v tem gorovju, tudi na najtežje dostopne. Po prvi botanični knjigi si je nabavil še druge, v zadnjem času mu najbolj pomaga švicarska *Flora alpina*. Posebno mesto ima tretja izdaja *Male flore Slovenije*, to pa zato, ker si v njej označuje vrste, ki po njegovih spoznanjih rastejo v Bohinju. Vsako leto jih je več.

Zanj sem prvič izvedel, ko je Tone Wraber leta 2006 pri Prešernovi družbi izdal svojo knjigo 2 x Sto alpskih rastlin na Slovenskem. Na strani 78 je predstavil plazečo sreteno (*Geum reptans*) in med nahajališči v Sloveniji poleg Mangarta zapisal tudi goro Kanjavec. To je bila zame novost in profesorja sem vprašal, ali je nova najdba njegova. Takoj mi je odgovoril, da mu je podatek posredoval mož iz Bohinja, Branko Zupan. Datum imenitne Zupanove najdbe plazeče sretene na grebenu Poprovca pa je precej starejši, 2. 7. 1999. Profesor je ob prvem obvestilu o najdbi nekoliko podvomil, zato je moral Zupan, ki ne fotografira, še enkrat na Poprovec, po herbarijski primerek. Seznanila sva se poleti 2007, po zaslugi mojega starejšega gozdarskega kolege, Ivana Vebra, ki me je povabil na bohinjko stran Črne prsti. Z Bohinjci sem sosed, zračna razdalja med Podbrdom in Bistrico ali Savico je le okoli 8 km, vmes pa je več kot 1800 m visoka Črna prst in več kot 6 km dolg Bohinjski (ali, zakaj ne, Podbrški) predor. To srečanje je bilo začetek plodnega sodelovanja med Podbrčanom (Primorcem) in Bohinjci in Ivanu Veburu in Branku Zupanu marsikaj dolgujem. Drug drugega smo učili, sam pa sem po kratkem mladostnem obdobju planinarjenja v bohinjskih hribih v družbi najboljših vodnikov te gore na stara leta botanično prvič podoživel. Hitro sem ugotovil, da Branko ni od muh – da je izvrsten hodec, kljub precejšnji starostni razliki veliko boljši od mene, gamsja natura, poznavalec brezpotij in stranpotij, redko obiskanih koticov in da mu nobena strmina ni prehuda. Lahko bi bila najina prva skupna tura že tudi zadnja, a sva se, značajsko različna,

znala prilagoditi drug drugemu, on moji počasnosti in jaz njegovi radovednosti. Prva leta je več spraševal on, zadnja leta več sprašujem že jaz, tako je naraslo njegovo znanje in poznavanje rastlin. Marsikaj je vedel že prej, toda zdaj pozna tudi kobulnice, praproti, trave in šaše in vedno znova me preseneča z novimi odkritji. Ivanu Vebru je pomagal uresničiti dve botanični poti, prvo pod Črno prstjo, drugo v Bohinjski Bistrici, ko sta s tablicami označila več deset rastlin in omogočila obiskovalcem Bohinja prepoznavanje tamkajšnjih rastlin. Poleg imenitnega odkritja plazeče sretene na grebenu Poprova naj omenim Zupanovo tvorno, marsikdaj ključno sodelovanje pri preučevanju nahajališč in rastišč spomladanskega kosmatinca (*Pulsatilla vernalis*) in Widderjeve murke (*Nigritella widderi*) v Julijskih Alpah, pri ponovnem odkritju male mladomesecine (*Botrychium simplex*) na Velem polju, pri mnogih najdbah v Ukancu, še posebej tamkajšnjega znamenitega travnika s številnimi submediteranskimi rastlinami, pri spoznavanju rastišč islandske potočarke (*Rorippa islandica*) v Dolini Triglavskih jezer. Sam ali skupaj z bohinjsko botanično skupino (Ivan Veber, Peter in Polona Strgar) je odkril nova nahajališča nekaterih na Gorenjskem in večinoma tudi drugod redkih vrst, kot so *Omalotheca norvegica*, *Campanula latifolia*, *Viola pyrenaica*, *Scirpoides holoschoenus*, *Hieracium aurantiacum*, *Inula britannica*, *Pulmonaria australis*, *Leontodon hispidus* subsp. *brumatii* in drugih, prav tako so on in njegovi tovariši odlični poznavalci nahajališč in rastišč Natura 2000 vrst, ki rastejo v Bohinju: *Moehringia villosa*, *Aquilegia iulia* (= *A. bertolinii* auct. slov.), *Cypripedium calceolus*, *Gladiolus palustris* in *Liparis loeselii*. Za varstvo rastišč Loeslove grezovke se je osebno zavzel na županstvu v Bohinju in sodeloval z Zavodom za varstvo narave, enota v Kranju. Nekatera nahajališča Natura 2000 vrst so odkrili na novo, sicer pa vsako leto spremljajo njihove populacije, cvetenje, stanje rastišč. Tuja mu ni niti tuje-rodna flora. Prav on je odkril in opisal za zdaj še nekoliko nepojasnjeno pojavljanje bele himalajske breze (*Betula utilis* var. *jacquemontii*) v gozdčiču pri Bohinjskem jezeru v Stari Fužini. Je tudi poznavalec gliv in nekaterih lišajev: sodeloval je pri popisih lisičjega lišaja (*Letharia vulpina*) in lekarniške macesnovke (*Laricifomes officinalis*) v Julijskih Alpah. V revijah *Hladnikia*, *Hacquetia* in *Folia biologica et geologica* je skupaj s soavtorji objavil trinajst strokovnih in znanstvenih člankov, nekaj prispevkov je napisal tudi za občinski časopis Bohinjske novice. Pomladi in poleti 2014 je sodeloval pri kartiranju negozdnih habitatnih tipov v Spodnji Bohinjski dolini in na Kriški gori in že po dveh dnevih skupnega dela je pokazal, da bi bil lahko kos tudi delu, za katerega se sicer zahteva diploma iz biologije. Živo zanimanje in čas, ki ga nameni za študij botanične literature, ter velika vitalnost so poroki, da bo eden

Branko Zupan razlaga rastline ob poti. Foto: Peter Strgar

Branko Zupan razlaga rastline ob poti. Foto: Peter Strgar

najboljših poznavalcev rastlinstva Julijskih Alp presenetil še z marsikatero novo najdbo. Tudi njemu slovenski botaniki od srca želimo trdnega zdravja in varnega koraka v gorah.

Rafael Terpin

Je Idriječan od nog do glave, a po materi ima tudi cerkljanske korenine in še zna govoriti in pisati pristno idrijsko narečje. V dijaških letih ga je za botaniko navdušila prof. Marija Bavdaž in po maturi je kolebal med gozdarstvom in likovno akademijo. Če bi izbral prvo, bi bil moj kolega, tako pa je postal uveljavljen akademski slikar, z zelo prepoznavnim stilom. Kruh si je kar 32 let služil kot likovni pedagog na osnovni šoli v Cerknem. Ob zahtevnem pedagoškem delu je vseskozi ustvarjal in razstavljal in je lahko ponosen na dolg seznam samostojnih razstav. Pri pedagoškem delu je skupaj s svojimi učenci vneto raziskoval, še posebej stare cerkljanske, idrijske in tolminske domačije in rastlinstvo. Mlade je na ta način poleg risanja učil tudi opazovanja in spoznavanja naravnih in kulturnih vrednot. Med njegovimi učenci je bil tudi Jože Bavcon, zdajšnji vodja botaničnega vrta Univerze v Ljubljani, ki ga šteje med svoje prve botanične učitelje. Raziskovanje, ki ga je likovni pedagog, a botanični navdušenec spodbujal pri svojih učencih, je obrodilo lepe sadove. Takšno obsežno likovno-botanično raziskavo Naša flora so v Cerknem opravili leta 1984, ko so učenci iskali in spoznavali redke rastline v svoji domači okolici in jih risali. Sad te raziskave je bilo novo nahajališče lepega čevljevca (*Cypripedium calceolus*) pri Dolenjih Novakih, še zdaj edino daleč naokoli. Iz te raziskave je Rafko Terpin črpal tudi pri pripravi obsežnega članka O zavarovanih in nekaterih drugih rastlinah na idrijsko-cerkljanskem ozemlju, ki ga je objavil v Idrijskih razgledih leta 1994 in prinaša veliko novosti za ta prostor. V enem prvih seznamov pomembne botanične literature, ki sem si ga naredil za računalnikom, je bil tudi ta Terpinov članek, ob njem pa še nekateri drugi, v katerih je pisal o kranskem in idrijskem jegliču.

Rafko Terpin ni šofer, a je izvrsten hodec. Njegova kilometrina je ogromna. Pomaga si le z javnim prevozom, in na tak način je prepešačil griče, hribe, gore in doline od Ajdovščine do Žiri, od Hotedršice in Mosta na Soči ter še čez na Banjšice in Tolminsko. Pozna skrite steze in stare prehode, opuščene domačije in njihove zgodbe, odlično opazuje in opažanja ohrani in zapisuje. V živo sva se spoznala leta 2000, po zaslugi Jožeta Bavcona, v Cerknem, skupaj še z enim znamenitim Cerkljanom, Gabrijelom Seljakom, sodobnim Scopolijem. Kmalu sva opravila nekaj skupnih terenov, prijazno me je vodil on. Z njim ni težko hoditi, kar zna iti počasi, a je skupaj kar težko botanizirati – ker toliko ve o pokrajini in ljudeh, da bi človek kar pozabil na rastline in se podučil še o čem drugem. Je zelo družaben človek, a vseeno večino svojih zahtevnih tur najraje opravi sam. Med njegovimi botaničnimi objavami naj omenim še pregledni članek o kukavičevkah na Idrijskem, opis novosti iz okolice Idrije, soavtorstvo pri opisu rastlinstva in rastja Občine Idrija ter odkritju julijske orlice (*Aquilegia iulia* = *A. bertolonii* auct. slov.) v povirju Belce. V zadnjih letih je odkril gozdni mošnjak (*Thlaspi sylvestre*) v zaselku Vrata v Čepovski dolini, širokolistno zvončico (*Campanula latifolia*) pod Javornikom v vzhodnem delu Trnovskega gozda in, precej presenetljivo, planinski drobnjak (*Allium schoenoprasum* subsp. *alpinum*) v Idrijskem hribovju (v Idrijskih Krnicah). Je odličen poznavalec nahajališč in rastišč kranskega in idrijskega jegliča (*Primula carniolica*, *P. x venusta*) ter lepega čevljevca na Idrijskem in Cerkljanskem in ta nahajališča tudi redno obiskuje in spremlja cvetenje in številčnost